

ПРАБЛЕМЫ БЕЛАРУСКАЙ МОВЫ І ЛІТАРАТУРЫ

Д. Ільянкова

МАТЫЎ КАЛЕКТЫЎНАЙ ВІНЫ І АСАБІСТАЙ АДКАЗНАСЦІ Ў ТВОРАХ Б. ШЛІНКА «ЧЫТАЛЬНІК» І А. БРАВА «ДАРАВАННЕ»

Як пісаў В. Быкаў, вялікую праўду аб мінулай вайне суджана выказаць толькі яе ўдзельнікам або сведкам. Па прагнозах, з цягам часу, з прыходам новага пакалення «ваенная» літаратура паступова пяройдзе ў разрад гістарычнай. Тым не менш, тэма вайны працягвае ўзнімацца ў сучаснай літаратуры краін, былых праціўнікаў, і атрымлівае новае маральна-філасофскае гучанне. У нямецкай літаратуры тэма вайны звязана з канцэптuallyнымі паняццямі «нямецкая віна», «пераадоленне мінулага», у беларускай – з захаваннем гістарычнай памяці, з асэнсаваннем адказнасці нямецкіх акупантаў за злачынствы ў першую чаргу супраць мірных жыхароў і магчымасцю даравання. У абедзвюх літаратурах глыбока раскрываецца матыў віны і асабістай адказнасці чалавека ў таталітарным грамадстве, ва ўмовах ваеннага часу. Па актуалізацыі гэтых праблем паміж сабой суадносяцца творы Б. Шлінка «Чытальнік» (1995) і А. Брава «Дараванне» (2013).

У вобразе галоўнай гераіні рамана «Чытальнік» Ханны ўвасоблены лёс цэлага пакалення нямецкіх жанчын, якое сфарміравалася ва ўмовах таталітарнай ідэалогіі. Як гэта ўласціва тыповым немцам, Ханна адказна і педантычна дзейнічае ў адпаведнасці з усталяванымі гэтай ідэалогіяй нормамі і правіламі. Ці можна яе вінаваціць у гэтым? Але ў выніку маладая жанчына (у яе ёсць тайна, яна непісьменная) становіцца надзірацелькай у канцлагеры, а ў канцы вайны прычыняецца да смерці сотняў яўрэйскіх жанчын, якія згараюць у замкнёным касцёле, хаця ў Ханны была магчымасць адчыніць дзверы і выпусціць вязняў. Пісьменнік ярка адлюстроўвае такі сацыяльна-псіхалагічны феномен, як дыфузія адказнасці – суб'ектыўнае адчуванне распылення адказнасці за канкрэтнае дзеянне або бяздзейне паміж некалькімі людзьмі. Своеасаблівым ідэйным цэнтрам становіцца ў рамане пасляваенны судовы працэс над былымі надзірацелькамі і Ханнай у тым ліку. Яна не адчувае сваёй віны і на пытанне судзі, чаму не адчыніла дзверы палючага касцёла, разгублена адказвае, што вязні маглі б уцячы, а надзірацелькі павінны іх ахоўваць. Толькі праз гады ў турме, калі Ханна навучылася чытаць і пазнаёмілася з літаратурай пра ваенныя злачынствы, да яе прыходзіць усведамленне асабістай віны, і, ужо атрымаўшы свабоду, яна заканчвае жыццё самагубствам.

У аповесці А. Брава «Дараванне» ідэя заключана ў яе назве. Для старога, хворага на Альцгеймера немца Ганса Краўза вайна працягваецца. На фоне сучаснага пакалення немцаў ён з'яўляецца носьбітам гістарычнай памяці. З яго трызненняў і старых дзённікавых запісаў галоўная гераіня, беларуска Ларыса, даведваецца, што малады Ганс супраць волі вымушаны быў ісці на фронт, ён ваяваў у яе родных мясцінах, закахаўся ў беларускую дзяўчыну,

спрабаваў выратаваць яе вёску ад спалення. Зараз, страціўшы сувязь з рэчаіснасцю, Ганс усё яшчэ імкнецца ўратаваць каханую Зосю. У свой час герой аповесці зрабіў свой асабісты выбар, і гэтым ён атрымлівае ў Ларысы дараванне. Такім чынам, абодва пісьменнікі асвятляюць ваенныя падзеі ў рэчышчы, актуальным для нацыянальнай карціны свету.

М. Каранеўская

СУБСТАНТЫЎНЫЯ НАЗВЫ ПРАДПРЫЕМСТВАЎ НА -Н(Я)

У Беларуска-рускім слоўніку М. Байкова і С. Некравшэвіча (1925) зафіксавана 26 лексічных адзінак, якія называюць прамысловыя прадпрыемствы: *алейня, браварня, вальня, гамарня, гарбарня, гісэрня – дражджжоўня, кавальня, кузьня* (захавана арфаграфія крыніцы), *майстроўня, майстэрня, малачарня, малярня, мылаварня, паперня, піваварня, пільня, пякарня, сінельня, смалакурня, ткальня, фарбоўня, ходня, цукерня, цукраварня, швальня*. Пералічаныя назоўнікі дэманструюць пурыстычныя тэндэнцыі мовабудаўніцтва 20-х гадоў.

У руска-беларускім слоўніку 1953 г. іх колькасць значна зменшылася (да 14), што адлюстроўвае тагачасную лексікаграфічную практыку, арыентаваную на ўзор рускай мовы. Некаторыя адзінкі выйшлі з зоны актыўнага ўжывання ў выніку экстралінгвістычных фактараў, але большасць была выцеснена аналітычнымі назвамі (*малачарня – малочны завод ці малака-завод*) ці іншымі намінатыўнымі мадэлямі (*цукерня – кандытарская*), пэўная частка выцеснена канкурэнтнымі адзінкамі (*кавальня, кузьня*).

У пяцітомным тлумачальным слоўніку зафіксаваны толькі словы *алейня, гамарня* (з паметай *уст.*), *гарбарня, кузьня, майстэрня, малачарня, мылаварня, паперня, піваварня, пільня, пякарня, смалакурня, цукраварня* (з паметай *разм.*), *швальня* (з паметай *уст.*). Як бачна з прыкладаў, многія адзінкі не былі ўключаны ў словаспіс слоўніка, некаторыя змешчаны функцыянальнымі паметамі на моўную перыферыю.

Аналіз кантэкставых ужыванняў пералічаных слоў па матэрыялах Нацыянальнага корпуса паказаў, што некаторыя адзінкі выяўляюць тэндэнцыю рэактывізацыі, напрыклад: *Прыватная браварня Brew Team 9 верасня рыхтуе прэзентацыю новага гатунку піва Autumn Fire; Цяпер смаргонская гісэрня будзе настаўляць у Расею лёгкія каналізацыйныя люкі з надпісам “Сочы-2014”; Мінчанка Настасся падчас дэкрэтнага водпуску “неракваліфікавалася” ў сапраўднага мылаваара; Карэспандэнты “Звязды” на свае вочы ўбачылі, як функцыянуе хатняя мылаварня; Піваварня “Сябар” з 1 чэрвеня пачынае выпуск квасу гатункаў “Лагодны” і “Спраўны”; Якраз падчас цяжбы ў бізнэсоўца нечакана згарэла пільня. А дзякуючы таму што непадалёк знаходзілася пякарня Пятра Вэндлера, кавярнік прапаноўваў да кавы выпечку; Смалакурня ў Троках мясцовага лясхімгасу называлася на тутэйшым жаргоне “Хімдым”.*